

Рідкісні рослини вирощують у ботанічних садах, охороняють у заповідниках. Але охороняти потрібно не тільки рослини Червоної книги, а й усі, що нас оточують.

Збереження рослинного світу залежить і від тебе, від того, чи будеш ти додержувати правил поведінки в природі. Пригадай їх.

 Перевір себе. 1. Чому багато дикорослих рослин стали рідкісними? 2. Назви рідкісні рослини, які ти знаєш. 3. Що роблять для збереження рідкісних рослин у нашій країні?

 Поміркуй. 1. Чому треба охороняти також рослини, не занесені до Червоної книги? 2. Іноді діти ловлять метеликів. Як це шкодить рослинам? 3. Які вчинки дітей і дорослих у лісі тобі не подобаються? Чому?

 З'ясуй. 1. Чи є в місцевості, де ти живеш, заповідник, ботанічний сад? Які дикорослі рослини там охороняють? 2. Що роблять для охорони рослин у твоїй місцевості?

ТВАРИНИ В ПРИРОДІ

Поглянь довкола себе. Он, у куточку, ніжитья кішка. Біля твоїх ніг лежить вірний друг — собака. На гілці за вікном сидить сорока. Бджола понесла солодкий нектар до вулика. На квітку сів метелик, сам ніби незвичайна квітка.

Усіх, кого ти побачив: кішку, собаку, сороку, бджолу, метелика — називають одним словом — **тварини**.

Багатий і різноманітний світ тварин. Вони живуть усюди: високо в горах, в океанах і морях, у лісах, на луках — у пустелях і серед вічних снігів.

Тварини різняться зовнішнім виглядом, формою тіла, розмірами, забарвленням, поведінкою.

Пригадай лося і маленьку мурашку. Зовні вони зовсім не схожі між собою, проте обоє належать до тварин.

 Поміркуй. 1. Яке значення для людей мають тварини? 2. Які почуття викликають у тебе тварини? 3. Що цікавого ти знаєш про тварин?

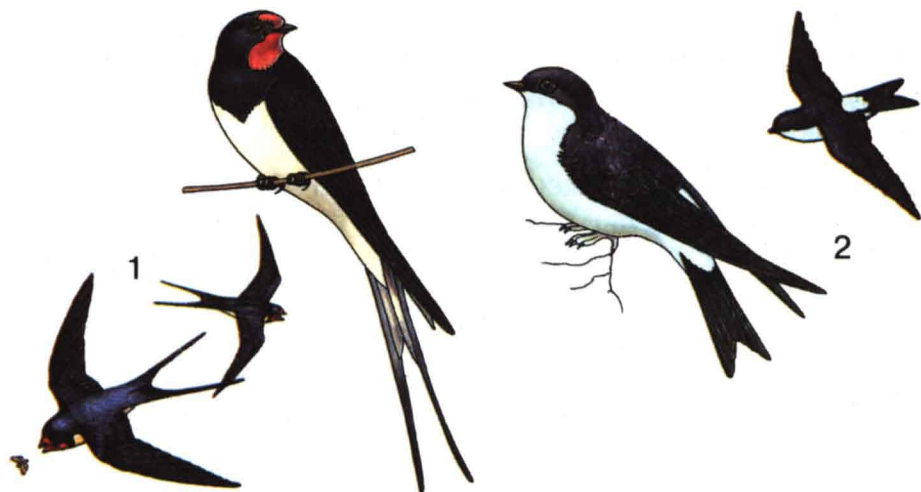
 Практичне завдання. Намалюй свою улюблену тварину. Розкажи, чим вона тобі подобається.

Як розрізняють тварин

Навесні до нас прилітають ластівки різних видів: ластівка сільська, ластівка міська і ластівка берегова.

Практична робота. Розглянь малюнок. Назви ластівок, які на ньому зображені. Порівняй ластівок одного виду — ластівку сільську або ластівку міську. Порівняй ластівок різних видів — ластівку сільську і ластівку міську. Чим вони відрізняються?

Види ластівок: 1 — ластівка сільська; 2 — ластівка міська.

Ластівки одного виду подібні між собою. Ластівки різних видів не однакові. Ластівка сільська відрізняється від ластівки міської забарвленням, розмірами, формою хвоста.

Пам'ятай! Тварини одного виду подібні. Тварини різних видів різняться будовою і формою тіла, розміром, покривом тіла і його забарвленням, місцем проживання та багатьма іншими ознаками. Або вони зовсім не схожі.

Перевір себе. 1. Як люди розрізняють тварин? 2. Чим різняться тварини різних видів?

З'ясуй. Які види тварин трапляються на шкільному подвір'ї?

Тварини — живі організми

Тварини належать до живої природи. Вони мають усі ознаки живих організмів. Пригадай їх.

Як і всі живі організми, тварини дихають, живляться, ростуть, розмножуються, вмирають. Крім цих ознак, тварини мають **особливі ознаки**.

Особливими є ознаки, яких не мають інші живі організми. Наприклад, переміщення тварин з одного місця в інше. Тварини бігають, стрибають, повзають, літають, плавають. Для цього в них є відповідні органи — ноги, крила, плавці. Тварини переміщуються, щоб знайти корм, місце для розмноження, щоб урятуватися від ворогів.

Особливим є і корм тварин. Тварини живляться рослинами чи іншими тваринами.

 Пригадай. Чим живляться рослини?

Перевір себе. 1. За якими ознаками тварини подібні до інших живих організмів? 2. Назви особливі ознаки тварин. 3. Для чого тварини переміщуються? 4. Що є кормом для тварин?

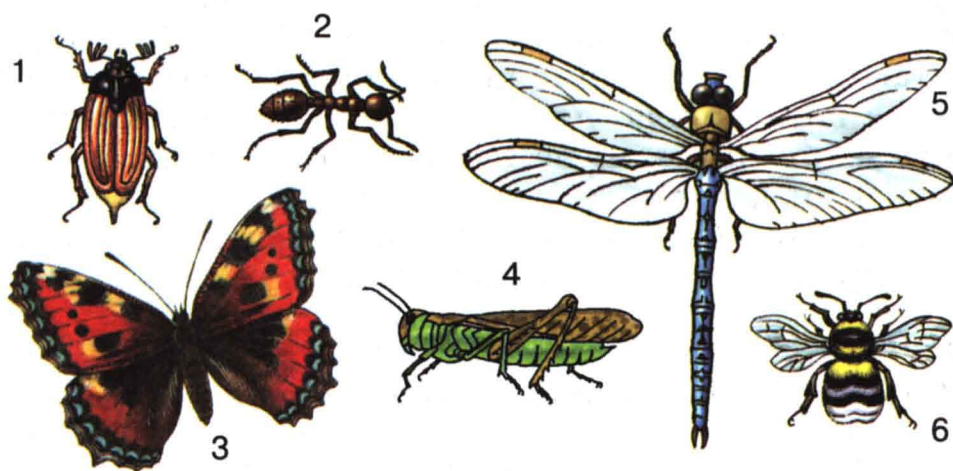
 Поміркуй. 1. Дихання, живлення, ріст, розмноження, відмирання — це ознаки, спільні для тварин і рослин. Чому? 2. Яких ознак, що є у тварин, немає у рослин?

Різноманітність тварин у природі

Помандруємо в царство тварин. Ти дізнаєшся, що тварин різних видів учені об'єднали в групи. Ознайомишся з істотними ознаками окремих груп тварин, умовами їх життя. Зрозумієш, яке значення мають тварини в природі, чому потребують охорони.

Комахи

Комахи: 1 — жук; 2 — мураха; 3 — метелик; 4 — коник;
5 — бабка; 6 — джміль.

Комахи — найчисленніша група тварин. До неї належать метелики, жуки, мурашки, метелики, бабки, коники, джмелі та багато інших комах. Вони стрибають, бігають, повзають, літають, плавають.

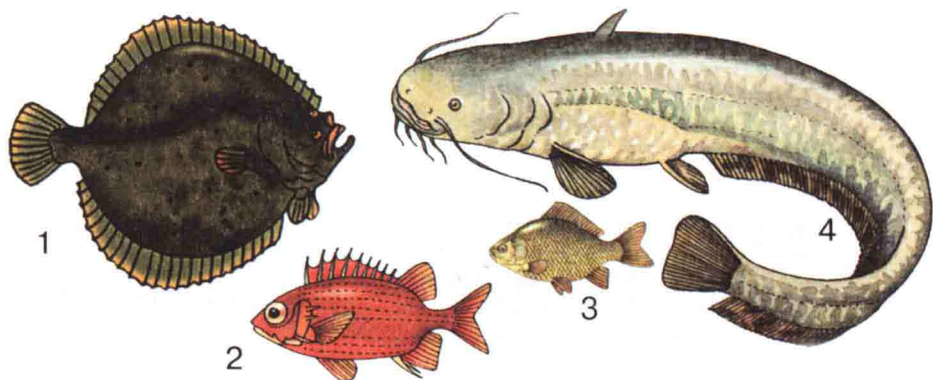
За якою істотною ознакою їх об'єднали в одну групу?
Шість ніг — це істотна ознака комах.

Перевір себе. 1. Яких тварин називають комахами? Наведи приклади. 2. Яка істотна ознака комах?

Риби

В океанах, морях, річках і ставках живуть риби. **Риби** — тварини, тіло яких вкрите слизькою лускою. Вони дихають киснем, розчиненим у воді. Риби морів

Риби: 1 — камбала; 2 — окунь морський; 3 — карась; 4 — сом.

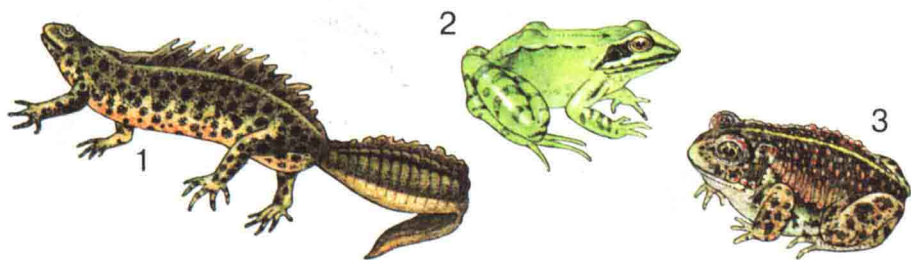
і океанів живуть у солоній воді, а риби річок і ставків — у прісній.

 Перевір себе. 1. Яких тварин називають рибами? Наведи приклади. 2. Яка істотна ознака риб?

Земноводні

 Поміркуй, з яких двох слів складається ця назва. Чому тварин так назвали?

На території України трапляються жаби різних видів. Біля водойм живуть тритони. Жаби і тритони — це земноводні. Їхнє тіло вкрите м'якою, вологою шкірою. Якщо шкіра пересохне, тварина загине. Усі земноводні дихають киснем повітря. Вони не можуть довго перебувати під водою. Тому частину життя земноводні проводять на суші, а частину — у воді.

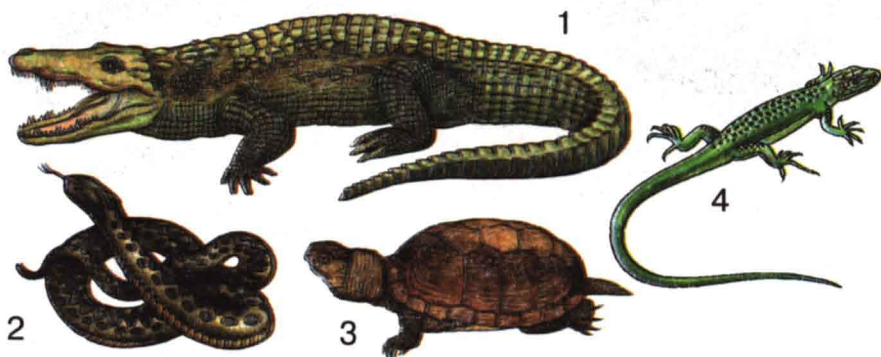
Земноводні: 1 — тритон карпатський; 2; 3 — жаби.

Перевір себе. 1. Яких тварин називають земноводними? Наведи приклади. 2. Які істотні ознаки земноводних?

Плазуни

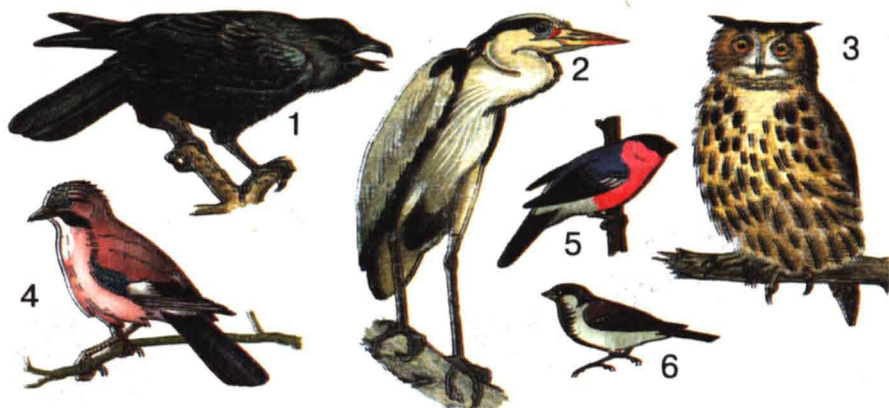
Плазуни: 1 — крокодил; 2 — гадюка; 3 — черепаха; 4 — ящірка.

Черепахи, ящірки, змії, крокодили — це тварини, яких називають плазунами. Чому? На суші вони рухаються «плазуючи», тобто тягнуть своє тіло по землі. Тіло плазунів укрите сухими лусочками. У черепах ці лусочки зрослися й утворили міцний панцир.

Перевір себе. 1. Яких тварин називають плазунами? Наведи приклади. 2. Які істотні ознаки плазунів?

Птахи

Птахи: 1 — крук; 2 — чапля; 3 — пугач; 4 — сойка;
5 — снігур; 6 — горобець.

Практична робота. Розглянь птахів, зображених на малюнку. Розкажи про кожного птаха за таким планом:

- 1) назва тварини;
- 2) розмір тварини (велика, середня, мала);
- 3) частини тіла тварини (голова, тулуб, ноги, хвіст);
- 4) чим вкрите тіло;
- 5) особливості зовнішньої будови тварини.

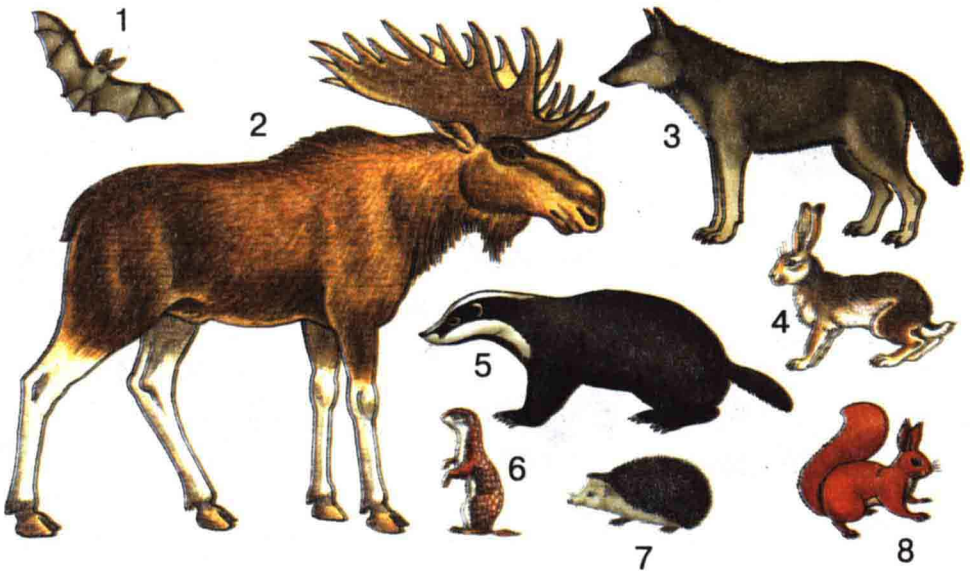
Порівняй зображених тварин за розміром, зовнішньою будовою і покривом тіла. Чим вони подібні? Чим різняться? Яка істотна ознака птахів?

Тіло, вкрите пір'ям, — це істотна ознака птахів.

Перевір себе. 1. Яких тварин називають птахами? Наведи приклади. 2. Яка істотна ознака птахів?

Звірі

Звірі: 1 — кажан; 2 — лось; 3 — вовк; 4 — заєць; 5 — борсук;
6 — ховрах; 7 — їжак; 8 — білка.

Практична робота. Розглянь звірів, зображених на малюнку. Розкажи про кожного звіра, використовуючи план, за яким ти розповідав про птахів. Порівняй звірів між собою. Яка істотна ознака звірів?

Вкриті шерстю тіло і вигодовування малят молоком — це істотні ознаки звірів. За цими ознаками вони відрізняються від інших тварин.

 Перевір себе. 1. Яких тварин називають звірами? Наведи приклади. 2. Які істотні ознаки звірів?

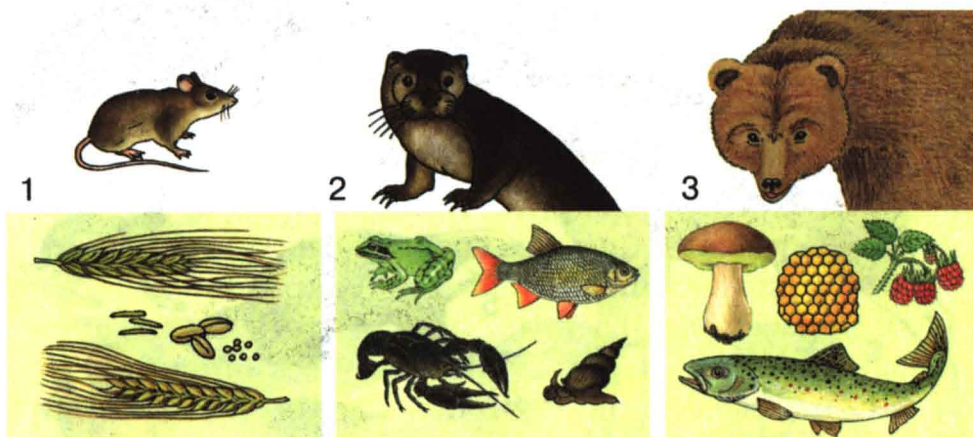
Черви, молюски, раки, павуки — це окремі групи тварин.

 Перевір себе. На які групи вчені поділяють тварин?

 Спостерігай. Якщо у тебе вдома є кішка, собака або інші свійські тварини, то поспостерігай за їхньою поведінкою. Розкажи про них.

Чим живляться тварини

 Поміркуй. До яких груп належать зображені на малюнку тварини? Чи можна їх об'єднати в одну групу? Відповісти на ці запитання ти зможеш, коли дізнаєшся, чим живляться тварини.

Рослиноїдні, хижі та всеїдні тварини: 1 — миша; 2 — видра; 3 — бурий відмідь.

Тварини, для яких кормом є рослини, називаються **рослиноїдними**. Серед рослиноїдних тварин є звірі, птахи, плазуни, риби, комахи, молюски, черви.

Лось, голуб, лін, колорадський жук — це рослиноїдні тварини.

Тварин, які живляться іншими тваринами, називають **хижими**. Кормом для них є рослиноїдні тварини.

У кожній з вивчених тобою груп тварин є хижі тварини. Тому говорять: хижі звірі, хижі птахи, хижі плазуни, хижі земноводні, хижі риби, хижі комахи.

Вовк, орел, ящірка, гадюка, щука, сонечко — це хижі тварини.

У природі є тварини, які живляться і рослинами, і тваринами. Їх називають **всеїдними**.

До всеїдних тварин належать ведмідь, горобець, карась, мурашка.

Отже, за способом живлення тварин поділяють на рослиноїдних, хижих та всеїдних.

Перевір себе. 1. Як поділяють тварин за способом живлення? 2. Яких тварин називають рослиноїдними? Наведи приклади рослиноїдних звірів, птахів, риб, комах. 3. За якими ознаками тварини належать до хижих? Назви кілька хижих звірів, птахів, плазунів, земноводних, риб і комах. 4. Яких тварин називають всеїдними? Наведи приклади всеїдних тварин.

Ланцюги живлення

Пригадай. Що ти знаєш про ланцюги живлення?

У природі всі живі організми взаємопов'язані між собою. Яким чином?

Рослиноїдні тварини живляться рослинами. Хижі — рослиноїдними тваринами. Якщо зникають рослиноїдні тварини, то хижі тварини гинуть. Або вони переселяються туди, де для них є їжа. Такі кормові зв'язки називають **ланцюгами живлення**.

Ланцюги живлення можна спостерігати в природі скрізь. Адже без корму жодна тварина жити не може. Розглянь схему ланцюга живлення.

калина

попелиця

сонечко

Калина, попелиця, сонечко — ланки в ланцюзі живлення. Ланки можна зобразити за допомогою малюнків або записати словами, а зв'язки між ними показати стрілочками.

Запам'ятай! Першою ланкою в ланцюзі живлення завжди є рослина, другою — рослиноїдна тварина, а третьою — хижа тварина.

 Перевір себе. 1. З чого складається ланцюг живлення? Які ланки входять до його складу? З якої ланки він завжди розпочинається? 2. Як можна зобразити ланцюг живлення?

 Поміркуй. 1. Вовк, орел, окунь — хижі тварини. Доведи це.
2. Козуля, жук-листогриз — травоїдні тварини. Доведи це.
3. Ведмідь, горобець, карась — всеїдні тварини. Доведи це.
4. Яка тварина зайва: ведмідь, лось, дика свиня, мурашка, їжак? Чому?

 Практичне завдання. 1. Усно опиши тварину за таким планом:
1) назва тварини;
2) до якої групи належить за зовнішньою будовою;
3) чим живиться; до якої групи належить за способом живлення;
4) яке її місце в ланцюзі живлення.
2. Досліди ланцюги живлення в акваріумі й зобрази їх.

Як розмножуються тварини

Розмноження комах

Комахи розмножуються по-різному.

На прикладі білана капустияного простежимо, як розмножуються метелики. У травні знизу на листках капусти метелики відкладають круглі, прозорі яйця. З яєць вилуплюється зелена гусінь. Це личинки, які об'їдають листки. З капусти гусениці переповзають у затишні місця. Там вони перетворюються на лялечок. Лялечки перезимовують. Навесні з них виходять метелики. Можна скласти схему розмноження білана капустияного: *метелик* → *яйце* → *личинка* → *лялечка* → *метелик*.

Так само розмножуються й комарі, мухи, бджоли, оси, мурашки, джмелі.

Розвиток комах

Бабка відкладає яйця у воду. Через деякий час із них виходять личинки. Їхній корм — це пуголовки, мальки риб і водяні комахи. Через два роки з личинки утворюється доросла бабка.

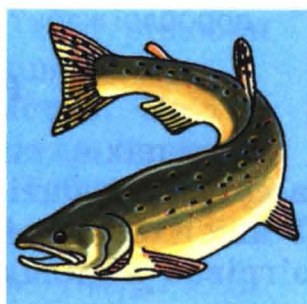
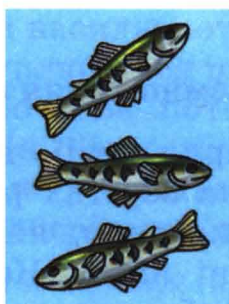
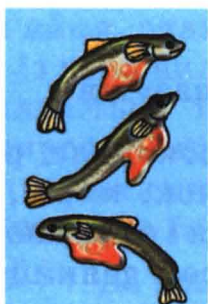
Розмноження бабки за допомогою схеми можна зобразити так: *бабка* → *яйце* → *личинка* → *бабка*.

Так само, як бабка, розмножуються коники, попелиці.

 Перевір себе. 1. На прикладі білана капустияного розкажи, як розмножуються метелики. 2. Назви комах, які розмножуються так само, як метелики. 3. На прикладі бабки коромисла великого розкажи, як розмножуються бабки. 4. Назви комах, які розмножуються так само, як бабки.

Розмноження риб

Навесні у водоймах риби відкладають ікру. З ікринок з'являються мальки, схожі на дорослих риб.

Розвиток риб

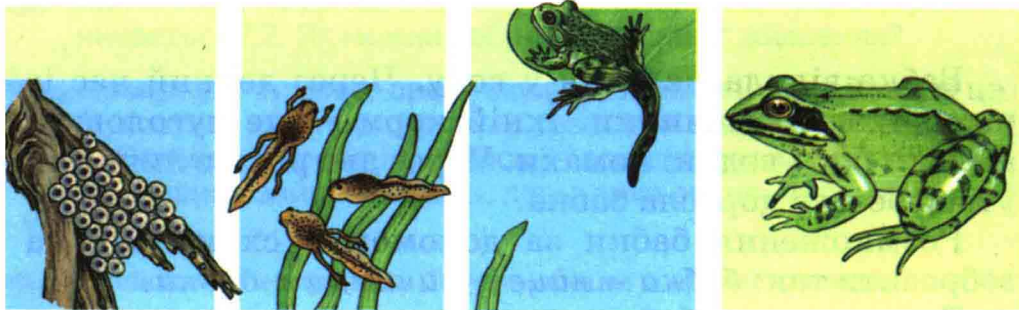

Мальків буває багато, але дорослими стає тільки частина з них. Мальки є кормом для багатьох хижих тварин. Наприклад, у річках і ставках їх поїдають щуки та окуні. Дуже багато мальків гине під час повені.

Перевір себе. 1. Звідки з'являються мальки риб? 2. Порівняй мальків і дорослих риб. Що в них подібне? Чим вони різняться? 3. Чому в природі виживають не всі мальки?

Розмноження земноводних

Розвиток земноводних

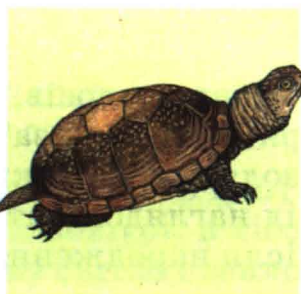
Навесні в річці, озері, ставку на мілині добре прогривається вода. Там, серед водоростей, жаби відкладають ікру. Через 9–10 днів з ікринок з'являються пуголовки. Вони схожі на рибок, дихають розчиненим у воді киснем. Поступово в пуголовків виростають ноги, відпадають хвости. Вони перетворюються на маленьких жабок, які дихають киснем повітря. Жабенята швидко ростуть і дорослішають.

Перевір себе. 1. Розкажи, як розмножуються жаби. 2. Звідки з'являється пуголовок? 3. Чим пуголовок відрізняється від дорослої жаби?

Розмноження плазунів

Черепahi, ящірки, змії, крокодили риють ямки в сухому ґрунті на берегах річок, морів, на узліссі. У них плазуни відкладають яйця і засипають їх. Сонце зігриває відкладені яйця. Через деякий час з них вилуплюються і вибираються на поверхню маленькі черепahi, ящірки, змії, крокодили.

Розвиток плазунів

Щороку в природі з яєць вилуплюється багато плазунів, але виживає мало. Адже про малят ніхто не піклується. Вони часто стають здобиччю хижаків.

Перевір себе. 1. Де плазуни відкладають яйця? 2. Як зігріваються яйця плазунів? 3. Чому в природі виживає мало плазунів?

Розмноження птахів

Розвиток птахів

Майже всі птахи будують гнізда: на землі, на деревах, у дуплах чи виліплюють їх із глини чи землі.

Відклавши **яйця**, птахи насиджують їх, зігріваючи своїм теплом. Із яєць вилуплюються пташенята.

Птахи піклуються про своє потомство. Улітку в пташенят виростає пір'я. Дорослі птахи вчать їх літати. Поки пташенята не навчаться добре літати, батьки-птахи годують їх і оберігають від хижаків.

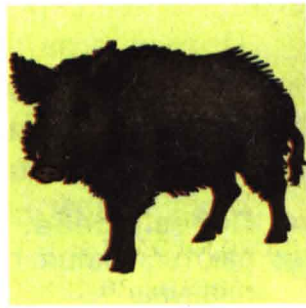
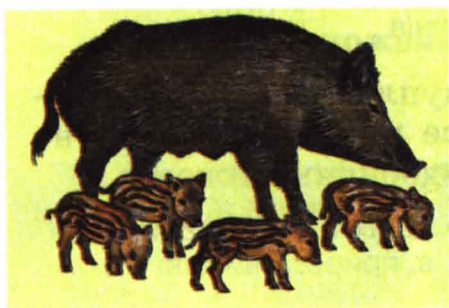

Перевір себе. 1. Де птахи влаштовують свої гнізда? 2. Які умови необхідні, щоб із яєць вилупилися пташенята? 3. Як птахи піклуються про своє потомство?

Розмноження звірів

Малята лосів, козуль, диких свиней народжуються зрячими. Вже за кілька годин після народження вони зводяться на ніжки і йдуть за батьками. Малята бобрів під наглядом батьків плавають уже через кілька днів після народження.

Розвиток звірів

Лисенята, білченята, мишенята народжуються сліпими і безпорадними.

Усі звірі вигодовують своїх малят молоком. Вони піклуються про своїх малят, захищають від ворогів, вчать добувати корм.

Перевір себе. 1. У яких тварин малята народжуються зрячими і можуть відразу після народження пересуватися? 2. Чим звірі вигодовують своїх малят?

Словничок

Личинка, лялечка, ікра, мальок, пуголовок.

Поміркуй. 1. Порівняй розмноження білана капустиного і бабки коромисла великого. Назви подібне й відмінне. 2. Порівняй розмноження риб і земноводних. Назви подібне й відмінне. 3. Що особливого в розмноженні плазунів? 4. Порівняй розмноження птахів і плазунів. Назви подібне й відмінне.

Практичне завдання. Усно опиши тварину за таким планом:
1) назва тварини;
2) до якої групи тварин належить за зовнішньою будовою;
3) як розмножується; чи піклуються про потомство.

Довкілля тварин

 Поміркуй. Що є довкіллям диких тварин? Щоб відповісти на це запитання, міркуй, як під час вивчення довкілля рослин.

Наприклад, у лісі живе заєць. Його оточують повітря, яким він дихає, і вода, що є в повітрі, в лісових струмках і озерцях. Сонце дає йому світло і тепло. Заєць живе серед рослин. Рослини — це його корм.

Поруч із зайцем у лісі живуть інші тварини. Для хижих тварин він сам є кормом. Лисиця, вовк, сова — вороги зайця. Щоб вижити, заєць повинен ховатися, втікати, захищатися від ворогів.

З рослинами і хижими тваринами заєць пов'язаний ланцюгами живлення.

Заєць залежить і від людини. Адже людина може вполювати його. А може і врятувати в сніжну, холодну зиму, розкладаючи в лісі корм.

Сонце, повітря, ґрунт, вода, рослини, тварини і люди — довкілля зайця. А чи все, що оточує зайця, необхідне йому для життя? Ні. Тільки *Сонце, повітря і рослини* — це необхідні умови для життя зайця. Бо він травоїдна тварина. Для вовка — хижої тварини — рослини не є необхідною умовою для життя. Чому?

Дикі тварини живуть у різних природних умовах.

Щоб не загинути, тварини пристосувалися до життя в довкіллі. Це означає, що вони набули таких ознак, завдяки яким виживають у довкіллі.

Словничок

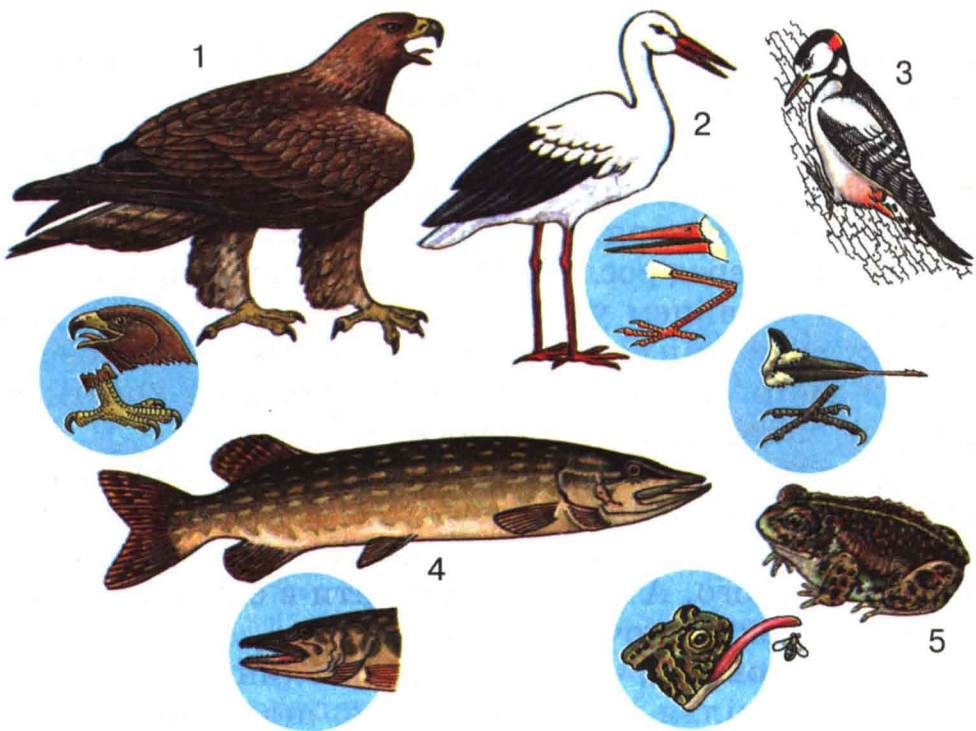

Довкілля тварин, необхідні умови життя тварин, пристосувалися.

 Перевір себе. 1. Що називають довкіллям живого організму? 2. Що є довкіллям диких тварин? Наведи приклади. 3. Які умови для життя диких травоїдних тварин є необхідними? 4. Які умови для життя диких хижих тварин є необхідними?

Як тварини добувають корм

Усі тварини живляться. Без їжі вони загинуть. Тому тварини пристосувалися добувати корм.

Тварини з ознаками пристосування до добування корму:
 1 — орел; 2 — лелека; 3 — дятел; 4 — щука; 5 — жаба.

Усі хижі звірі мають гострі зуби, добрі слух, нюх та зір, швидко бігають. Найсильніший хижак на території України — вовк. Голодний вовк здатен довго переслідувати свою здобич.

Лисиця здалеку чує мишу або зайця і вміє тихо й непомітно підкрастися до них.

Подібні ознаки мають хижі птахи: степові орли, шуліки. Завдяки гострому зору вони з висоти можуть розгледіти на землі навіть маленьку мишу. Гострими кігтями й міцним дзьобом ці птахи утримують і поїдають здобич.

Пристосувалися добувати їжу й інші птахи. Так, для дятла основним кормом є короїди та їхні личинки. Він міцним, гострим дзьобом роздовбує кору дерева. З-під неї витягує шкідників своїм довгим, липким

язичком. Пружне пір'я хвоста і гострі кігті допомагають йому утримуватися на стовбурі.

Що особливого в зовнішній будові лелеки? Завдяки довгим ногам, довгій шиї і довгому дзьобу птах може ходити по вологих місцях і полювати на жаб, рибу.

Пристосувалися добувати корм земноводні, плазуни, риби. Наприклад, жаба ловить комах на льоту. Коли пролітає комаха, вона викидає свого довгого липкого язика. До нього комаха й прилипає.

На здобич, що рухається, полюють гадюки, вужі.

А от щуці під час полювання допомагає її сіро-зелене забарвлення. У воді вона непомітна серед рослин. Загнуті всередину зуби щуки затримують рибу, яка потрапила в пащу хижака.

Отже, *гострі зуби, добрі зір, слух і нюх, довгий і гострий дзьоб, довгий липкий язик, міцні кігті, довга шия* — це ознаки, завдяки яким дикі тварини добувають корм.

Словничок

Пристосувалися добувати корм.

Перевір себе. 1. Кажуть: тварини пристосувалися добувати собі корм. Що це означає? 2. Як добувають корм: вовк? лисиця? степовий орел? шуліка? 3. Як добувають корм: щука? жаба? гадюка?

Поміркуй. 1. Як пов'язані між собою комарі, жаба, їжак, лисиця? 2. Завдяки яким особливостям будови тіла добувають корм птахи?

Практичне завдання. Усно опиши тварину на малюнку (с. 146) за таким планом:

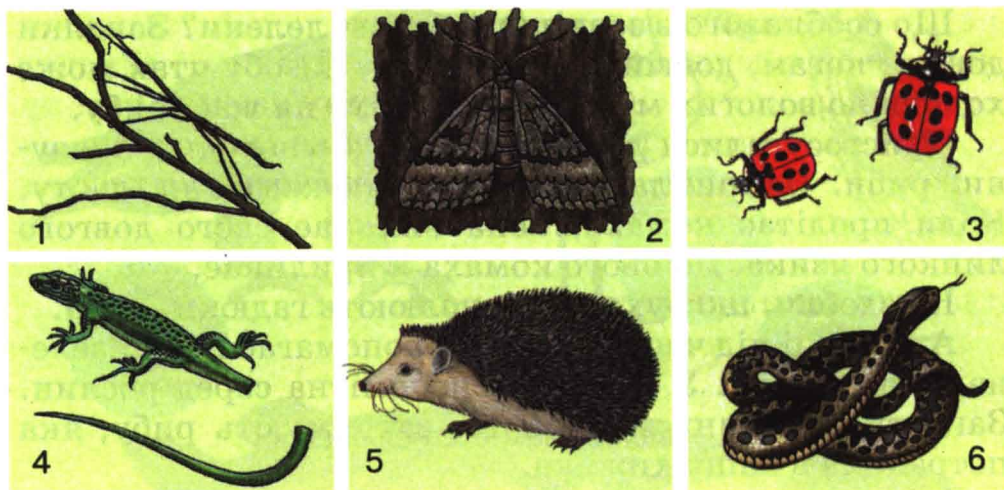
- 1) назва тварини;
- 2) до якої групи тварин належить за зовнішньою будовою тіла;
- 3) чим живиться; до якої групи тварин належить за способом живлення;
- 4) як добуває корм.

Спостерігай. Якщо в тебе є кіт, поспостерігай за його поведінкою.

Як тварини захищаються

Тварини; що мають захисні ознаки: 1 — акрида; 2 — сцьожівка; 3 — сонечко; 4 — ящірка; 5 — їжак; 6 — гадюка.

Хижі тварини пристосувалися ловити здобич. Тварини, на яких вони полюють, пристосувалися захищатися від ворогів.

Лось — сильна тварина, його боїться навіть вовк.

Козуля хоча й не дуже сильна, але швидко бігає.

Рятують ноги й зайця. Він уміє прудко бігати і заплутувати сліди. Та й зміна забарвлення шерсті йому допомагає. Бурувато-сірий колір робить зайця непомітним улітку серед зелених рослин, а світліший — узимку на снігу.

У їжака інший надійний захист. Він має гострі голки. Відчувши небезпеку, їжак згортається клубочком.

Черепашу захищає панцир.

А ось ящірці нічого не залишається, як «віддати» частину свого хвоста. Згодом він відростає.

Гадюка, якщо їй хтось загрожує, піднімає високо голову, шипить і висовує роздвоєний язик. Він не отруйний. Отрута потрапляє в тіло жертви через передні зуби.

Деяких тварин захищає забарвлення. Воно робить їх непомітними. Знайди таких тварин на малюнку.

У природі є тварини, які своїм яскравим забарвленням попереджають про те, що вони отруйні і краще їх не чіпати. Наприклад, сонечко. Його червоне чи оранжеве забарвлення видно здалеку. Птахи обминають сонечко, бо комаха виділяє неприємну на смак рідину.

Отже, *здатність швидко бігати, змінювати забарвлення в різні пори року, залишати частину хвоста, наявність голок, панцира, яскравого забарвлення (застережливий колір)* — це ознаки, завдяки яким тварини захищаються від ворогів.

Словничок

Пристосувалися захищатися від ворогів.

Перевір себе. 1 Які ознаки допомагають різним тваринам захищатися від ворогів? Наведи приклади. 2. Чому яскраве забарвлення оберігає тварин від ворогів? Наведи приклади.

Практичне завдання. Усно опиши тварину на малюнку (с. 148) за планом:

- 1) назва тварини;
- 2) до якої групи тварин належить за зовнішньою будовою тіла;
- 3) де живе;
- 4) яких ворогів має (хто нею живиться);
- 5) як захищається від ворогів.

Спостерігай у природі, як різні тварини захищаються від ворогів. Записуй свої спостереження до зошита. Намалюй одну з цих тварин.

Охорона тварин

Поміркуй. Яке значення мають тварини в природі?

Пригадай. Для чого людям потрібні тварини?

Господарська діяльність людей та мисливство є причиною того, що на Землі зникло багато видів тварин. Так, зникли дикий кінь — тарпан, дикий бик — тур. Вони були предками свійських коней і корів.

Згубним для тварин стало знищення місць їх проживання — вирубування лісів, осушення боліт,

розорювання цілинних земель. Небезпека зростає, коли забруднюються річки, моря, повітря. Чому?

Їжак вухатий, лелека чорний, тритон карпатський, турун кримський, метелик мертва голова стали рідкісними. Цих та багатьох інших тварин занесено до Червоної книги України. Якщо їх не охороняти, вони можуть зникнути.

У нашій країні прийнято Закон про охорону й використання тваринного світу. На рідкісних тварин полювання заборонене, а на інших — обмежене. Під особливою охороною перебувають тварини в заповідниках. Завдяки їм багато видів тварин уже врятовано.

Оберігати треба і тих тварин, яких не занесено до Червоної книги. Це відомі тобі бабка і кропив'янка, ропуха і ящірка, горобець і ластівка, їжак і білка та багато інших.

Життя тварин залежить і від твоєї поведінки в природі. Пригадай правила поведінки в природі, які ти знаєш. Розкажи, як ти їх виконуєш.

 Перевір себе. 1. Як треба поводитися в природі, щоб не зашкодити тваринам? 2. Що робиться в нашій країні для збереження рідкісних тварин? 3. Назви тварин, яких занесено до Червоної книги України.

 Поміркуй. 1. Чому багато видів диких тварин стають рідкісними? 2. Чому тварин, яких не занесено до Червоної книги, теж треба охороняти? 3. Чому в заповідниках тваринам живеться краще, ніж в інших місцях?

 З'ясуй. Чи є в місцевості, де ти живеш, заповідники? 2. Яких диких тварин у них охороняють?

 Практичне завдання. Підгодовуй зимуючих птахів.

ГРИБИ

Гриби в природі

Гриби мають усі ознаки живих організмів. Вони дихають, живляться, ростуть, розмножуються і відмирають. Однак гриби — особливі живі організми, бо відрізняються і від рослин, і від тварин.